

VLASTA RIŠNER
Filozofski fakultet
Sveučilišta J. J. Strossmayera
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Lorenza Jägera 9, HR – 31000 Osijek
vlasta.risner@os.t-com.hr

O JEZIKU POZIVA NA PRETPLATU *DANICE* ILIRSKE OD 1835. DO 1849. GODINE

U središtu je pozornosti jezik proglasa kojima se poziva na pretplatu prvih petnaest godišta *Danice* (od 1835. do 1849. godine). Izdvajaju se jezična obilježja kojima se nastavlja predilirski tradicija. Osim toga, uspoređuju se dativni i akuzativni prijedložni izrazi uz glagole govorenja, čitanja i pisanja i odgovarajuće odglagolne imenice, od kojih je najčešća imenica *poziv*. Opisuju se i prilike oko objavljivanja *Novina horvatskih* i *Danice* te pragmatičnost Ljudevita Gaja.

KLJUČNE RIJEČI: *novine, Danica, Gaj, poziv na pretplatu, dativ, akuzativ.*

I. UVOD

O Ljudevitu Gaju pisano je mnogo. Isticala se njegova uloga širitelja preporodnih ideja i preporodnoga organizatora, književnika i slovopisnoga usustavljivača. Svoje je ideje Gaj u velikoj mjeri ostvarivao i širio uz pomoć *Novina horvatskih* i *Danice ilirske*, kojima je bio urednikom.

U središtu su istraživanja ovoga rada manje spominjani novinski oglasi, i to u prvih petnaest godišta *Danice*, književnoga časopisa koji je u tom razdoblju mijenjao ime od *Danice Horvatzke, Slavonzke y Dalmatinzke do Danice Ilirske*.¹ Od 1970. do 1972. godine "Liber" je objavio pretisak spomenutih godišta u pet knjiga, praćen pogovorom Mladena Kuzmanovića.

U razdoblju od 1835. do 1849. *Danica* izlazi redovito, a 1849. godina označuje završetak njezina neprekinutoga izlaženja. Taj je književni časopis izlazio u još dva navrata, od 1853. do 1854. te od 1863. do 1867. godine. Međutim, najznačajnije je Daničino prvo razdoblje, u kojem je prvotna *Danica Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka* promjenom slovopisa u 29. broju 1935. godine, prve godine izlaženja,

¹ O prilikama vezanim uz promjenu imena više u raspravi: "Danica Ilirska i pitanje hrvatskoga književnog jezika" Marije Rite Leto (2004) te u četvrtoj knjizi *Povijesti hrvatske književnosti* Milorada Živančevića i Ive Frangeša (1975: 18-21).

postala *Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska*, a već sljedeće godine *Danica Ilirska*.² Zabrana uporabe ilirskoga imena dovela je 1843. godine do vraćanja imena *Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska*, da bi se 1849. ponovo pojavila *Danica Ilirska*.

Kako je Ljudevit Gaj bio urednikom i *Narodnih novina*, oglašio se u *Danici* i *Novinama* isprepleću – pozivi na pretplatu najčešće se, ali ne i redovito, objavljuju u oboma. Sam Gaj ništa ne želi prepustiti slučaju. Tako urednicima *Danice*, među kojima su mu najbliži Dragutin Rakovac, Ljudevit Vukotinović te Antun i Ivan Mažuranić, ne dopušta samostalnost pri izboru tekstova. Potvrđuje to pismo što ga je Gaj 30. srpnja 1837. uputio urednicima, "Milomu izboru domorodacah":

(...) sada, dok ja dojdem samo indeferent! – pomanje zabavne stvari! ja ću se žuriti. Budite moja mila braća, radite ljubljeno i složno! Svaki moj korak je od najveće važnosti, usmeno mnoga! mnoga! Sve po izbor Domorodce garli celiva Vaš brat Ljudevit.³

2. KNJIŽNI OGLASI I UREDNIČKI PROGLASI

2.1. Gajevi oglasi

Ljudevit Gaj brine se ne samo za izdavačku politiku *Novina* i *Danice* nego i za svaki ondje objelodanjeni tekst. Kolikog su odjeka *Novine* i *Danica* imali, potvrđuju pisma Ivana Mažuranića bratu Antunu, kao i ono Mate Topalovića, objavljeno u *Danici*, te brojnih drugih čitatelja. Ti su čitatelji, za ono doba brojni (tiskano je šest stotina primjeraka časopisa koji je čitalo "čitateljstvo najmanje četiri ili pet puta veće", Frangeš, 1972: 13), svjedočili o Gajevu značenju i ugledu.

Usprkos ugledu i utjecaju, ili baš zbog njega, Gaj je doživio pad, a njegov politički kraj 1849. godine povukao je i prestanak tiskanja *Danice* "do mirnijeg vremena". Pokušaj obnove tiska (1853.) završava neslavno, no i tada se Gaj na početku obraća čitateljstvu – neizravno, nizanjem alegorijskih slika uz uporabu pridjeva i zamjenica u atributnoj ulozi. Nižu se i suprotstavljaju osobne i posvojne zamjenice u množini: *naša tužna domovina, naši učeni ljudi, naš zapušteni narod, Danica naša...*⁴

Redovito je obraćanje čitateljima kao budućim pretplatnicima Gaj različito nazivao – *oglasima, proglasima, pozivima k pretplati* ili *na pretplatu*, oživljujući svu ilirsku metaforiku i alegoriju te rabeći jezična sredstva koja pokazuju smjer kretanja jezika od predilirskoga k ilirskomu.

Uz to, Gajeve *Narodne novine* i *Danica ilirska*, obilježavajući početke hrvatskoga novinstva, utemeljuju novinsko oglašavanje. Osim uvodnih proglašenja, u tim se tiskovinama nalaze knjižni, kao i drugi kraći oglasi različite namjene. Iako

² Kada se naziv *Danice* i *Narodnih novina* navodi u cijelosti te prenosi iz teksta konkretnoga broja ili godišta tiskovine, pravopisno se slijedi izvornik (npr. *Danica ilirska*). Međutim, kada nije riječ o navodu, u nazivu se poštuje suvremeni pravopis (*Danica ilirska*). Zbog toga u članku ima pravopisne neujednačenosti pri pisanju spomenutih naziva.

³ Gajevo se pismo navodi prema članku Ive Frangeša "Značenje Gajeve 'Danice'" (Frangeš, 1972: 15), objavljenom u posljednjoj knjizi pretiska *Danice*. Frangeš pismo preuzima iz rada M. Šrepela (Šrepel, 1901: 253-254).

⁴ *Proglas (Za Novine i Danicu od Dra. Ljudevita Gaja)*, *Danica ilirska*, 15, 31, 1849, str. 199-200.

se veća pozornost u radu pridaje Gajevim proglasima, treba spomenuti i nekoliko knjižnih oglasa.⁵

Jedan je od takvih oglasa onaj iz 1838. godine, gdje *Danica* prenosi poziv na pretplatu ilirskih djela u šest knjiga Stjepana Marjanovića Brođanina. Oglas je prvi put otiskan u *Novinama horvatskim*. Autor je tog *Oglasa predplate* sam pisac, ali "bratju domorodce", kojima je oglas upućen i kojima se izravno – vokativom – obraća, ni jednom izravno ne poziva na pretplatu. Tekst je programatski članak koji završava nizanjem imperativa upućenih ilirskom puku kao primateljima oglasa s kojima se pošiljatelj (S. Marjanović) u 1. licu množine poistovjećuje:

Obazrimo se još jedan put na predje naše! (...)

Pokažimo dakle svētu činom, da keru ilirska još po žilah naših teče (...).

Umjesto poziva na pretplatu pojedinačnih (Marjanovićeve) knjiga nalazi se poziv za opći kulturni boljitak – unaprjeđenje književnosti.

2.2. Oglasi za *Kolo*

Prvoga siječnja 1842. na posebnu je listu, ali kao *prilog k Danici*, i to njezinu 1. broju VIII. tečaja, razaslan *Književni oglas*⁶ kao poziv na suradnju i pretplatu za časopis *Kolo*. Podatci su to Ivana Martinčića objavljeni u *Knjizi o Kolu*, gdje se objavljuje i preslika spomenutoga oglasa (1993: 95-96), a mijenjaju dotad rečeno o odnosu *Danice* i *Kola*: u pogovoru Ive Frangeša posljednjoj knjizi pretiska Gajeve *Danice* kao oglas za *Kolo* donosi se drugi Vrazov oglas – prvi je urednicima pretiska, pa tako i I. Frangešu, prema svemu sudeći nepoznat. Zaključuje se to i po sljedećem:

Već 1838. htio je Vraz izdavati književni godišnjak, ali je Gaj smatrao da je ilirska književna proizvodnja preslaba da ispuni dva časopisa, Vraz je pak tvrdio da se Gaj boji konkurencije. Gaj konačno popušta, poziv na pretplatu za "Kolo" razaslije on kao prilog "Ilirskim Narodnim Novinama" (Frangeš, 1972: 16).

U daljem se Frangešovu tekstu navodi da je Oglas za *Kolo* Gaj uvrstio samo u *Ilirske narodne novine* jer *Danicu* i *Kolo* "kao da nije želio miješati" (Frangeš, 1972: 17). Međutim, podatak o diobi *Književnoga oglasa s Danicom* 1. siječnja 1842. potvrđuje suprotno: još se tada ta dva časopisa prvi put susreću, iako *Danica* u svojim obznanama ne spominje *Kolo* do 8. listopada 1842., kada prenosi tuđi osvrt⁷ na *Kolo* te najavljuje izlazak druge knjige.

Već u prvom oglasu kojim se poziva na pretplatu časopisa *Kolo*, objelodanjenom kao posebna tiskanica, primjećuje se razlika u obraćanju primateljima – mogućim suradnicima i pretplatnicima. Dok Gaj metaforikom u prvi plan stavlja poetsku jezičnu funkciju, urednici *Kola* prije svega izriču obavijesti. Na početku se doznaje da će svaka od njihovih knjiga (jer naziv *časopis* u proglasu ne rabe, a godišnje

⁵ U ovom se radu spomenuti oglas nazivaju *knjižnima* jer se njima oglašuju knjige. U *Danici* i *Novinama* objavljuju se kao *književni oglas*, a u suvremenoj se literaturi govori o knjižarskoj promidžbi te o *knjižarskim oglasima*. O tome više u radu Maje Krtalić "Knjižarski oglas u osječkim novinama 19. stoljeća" (2008).

⁶ Naziv je oglasa izvorno *Književni Oglas*, a prenosi se prilagođen suvremenom pravopisu.

⁷ U *Danici* se donosi prijevod prikaza *Kola* iz *Časopisa Českého Muzeuma*.

će ih izdavati nekoliko), nazvanih imenom *Kolo*, donositi *članke za literaturu, umjetnost i narodni život*. Sukladno filološkom usmjerenju svoga "literarnog čeda", urednici se obraćaju "štiocima" i "ostaloj gospodi domorodnim spisateljima". Izravnoga obraćanja nema ni tada, ni kasnije, u *Književnom oglasu* kojim se poziva na pretplatu u tri broja *Ilirskih narodnih novina*, i to prvi put 19. veljače 1842. godine.⁸ Primatelji se imenuju uobičajenom ilirskom sintagmom nakon koje slijedi predmet poruke izrečen objektnom rečenicom:

"Za veću ubavest domorodnih čitateljah oglašujemo: *da je praenumeratia (predbrojenje) na naše jurve oglašeno Kolo do konca mēseca Ožujka (Marta) neodzivno otvorena.*"

Nakon toga urednici se obraćaju mogućim pretplatnicima. Ni to obraćanje nije vokativno nego je neizravno, akuzativom. Gospoda se određuju atributnom rečenicom:

"Molimo dakle svu (p.n.) gospodu, koja *Kolo naše predplatom podupirati kane...*"

Kako bi oglas učinili vjerodostojnijim i pridali mu veće značenje, D. Rakovac, S. Vraz i Lj. Vukotinić imenuju dio pretplatnika. Na završetku se potvrđuje ilirska retorika i urednici se *Kola* vraćaju Gajevim i Daničinihim ilirskim idejama i ustaljenim izrazima kojima se te ideje izriču – mole *veleštovane domorodce* za potporu "domoljubnu naměru k ožudjenoj svěrsi dovesti."

Odmak od uobičajenoga ilirskog sadržaja i izraza potvrđuje se u Vrazovu Nacrtu predgovora za I. knjigu *Kola*. Iako u suvremenih književnih teoretičara navođen, taj tekst u godini nastanka (1842.) nije ugledao svjetlo dana – umjesto Vrazova objavljen je Rakovčev predgovor.

Vrazov je tekst nenaslovljen, te bez uobičajenih uvodnih fraza. Osim toga, umjesto Ilirije u središtu su opisa tiskovine, dnevna i tjedna glasila:

Literarni listi književni su glasonoš, bili oni tjednici ili dnevници, a časopisi gospodari su knjiženstva (...) Svārha književnih listovah jest otvarati i priuredjivati hambare, a svārha časopisah jest donositi u te hambare žita, hlěba (*Kolo*, 1993: 100).⁹

Dovođenjem časopisa u poruku, i to na sam početak, Vraz ističe metajezičnu funkciju. Metajezičnost se ogleda u tumačenju koda; autor kao pošiljatelj objašnjava još uvijek nedovoljno upućenim primateljima – budućim pretplatnicima i suradnicima – ulogu tiskovina, dnevnih i tjednih. Za razliku od Gaja, Vraz primatelje poruke ne naziva *domorodcima*. Buduće čitatelje Vraz imenuje samo jednom, nazivajući ih gospodom štiocima ("Gospoda štioći razvidit će već iz pàrve ove knjige kojim smo udarili pravcem...").

Iako poruka nije napisana radi nje same, nego je usmjerena k primateljima, ne smije se zanemariti način njezina izricanja. Vraz metaforično kaže da "književni listovi" čuvaju ljetinu, ono što je najvrjednije, donose u hambare žita, hljeba. Takva, izrazita slikovitost nije obilježje metajezične nego poetske funkcije.

⁸ Spomenuti je oglas ponovljen u još dva broja *Ilirskih narodnih novina*. U prva dva broja datum je netočan, 17. ožujka 1842. Ispravljen je 17. veljače pri posljednjem, trećem objavljivanju.

⁹ Navod se donosi prema prijepisu u knjizi *Kolo 1842.-1853., Knjiga o Kolu*.

Prema tomu, u Vrazovu se Nacrtu predgovora isprepleću metajezična i poetska funkcija. Spletom okolnosti, Vrazove su misli ostale u rukopisu, a metaforu o časopisima kao hambarima oživio je profesor Vinko Brešić u knjizi *Čitanje časopisa*.

Da su i novije tiskovine čuvari, i to ne samo književni, potvrđuju suvremene novine, koje u posljednje vrijeme donose presnimke reklama s početka 20. stoljeća. Takvi reklamni oglasi povećavaju vjerodostojnost suvremene reklame, osobito kada se navede gdje su i kada prvi put objavljeni. Vrijednost novinskih reklama ističe se u tiskovinama oglasima kojima novine reklamiraju same sebe, a vrijednost vlastitoga oglašavanja povećavaju porukom kakva je *Građani oglase objavljene u tiskanim medijima smatraju najvjerodostojnijima*.

2.3. Gajevi proglasi – pozivi na pretplatu

Proglasi kojima se Ljudevit Gaj obraća čitateljstvu pozivi su na pretplatu *Novina* i *Danice*, ali Gaj nije jedini autor svih proglaša. M. Kuzmanović o prvom proglašu, otiskanom još u listopadu 1834. godine, u početku u 3000, a kasnije u još 1000 primjeraka, kaže:

Tekst je, u širem smislu, Gajevo djelo, ali su na njemu radila i tri njegova bliska suradnika: Ljudevit Vukotinović, Vjekoslav Babukić i Antun Mažuranić (Kuzmanović, 1972: 9-10).¹⁰

Taj oglas (*Oglasz*) donosi prve obavijesti o novim tiskovinama; *Novinama horvatzkim* i *Danici*, a pretiskan je u prvim godištima spominjanih novina (1835. godine). Gaj se kao "vandavatel y redaktor" budućim čitateljima i mogućim pretplatnicima; *svijetloj i prepoštovanoj gospodi svakoga staleža i reda slavnoga naroda slavenskoga*, obraća dativom već u prvoj rečenici oglasa:

O G L A S Z.

Szvetloj y Prepostuvanoj Gozpodi vszahoga Ztalisha y Reda szlavnoga Naroda Szlavenzkoga vu jusneh ztrankah, kakoti: Horvatom, Slavonczem, Dalmatinom, Dubrovnichanom, Szerblyem, Krajnczem, Stajerczem, Korushczem, Iztrianom, Boshnyakom, ter oztalem Szlovenzem, vszem zadnyich Roda nashega y Jezika Lyubitelyem y Zavetnikom lepo pozdravljenje!

Navedeni se oglas razlikuje od kasnijih jer je, kao i ostatak toga godišta *Danice* i *Novina*, pisan kajkavskim književnim jezikom. Iako je uvodno obraćanje gotovo u potpunosti preuzeo od Antuna Mažuranića, a sam se zalagao za štokavski, Gaj je kajkavizirao Mažuranićevu štokavštinu prema kojoj se trebalo obratiti "Svitloj i Pripuoshtuvanoj Gospodi svakoga stalisha, od slavnoga Naroda Slovinskoga u juxnima stranama..." (Šurmin, 1905: 122-123).

¹⁰ Podatak se prenosi iz teksta *Značenje Gajeve "Danice"*, pogovora posljednje, pete, knjige Daničina pretiska.

Pozivi na pretplatu obično se vezuju samo uz Gaja kao glavnoga urednika, ali ne smijemo zaboraviti da su na njima radili i drugi filolozi. Pokazuje to i spomenuti *Oglasz* iz 1835. godine: Mažuraniću, a ne Gaju, valja pripisati ugledanje u proslav najpoznatijega svjetovnog pisca osamnaestoga stoljeća Andrije Kačića Miošića. Poznato je da se Kačić u *Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga* čitatelju obraća dativom, naslovljujući obraćanje *Pripoljubljenomu štioću*. U samom je tekstu toga obraćanja Kačić izravan, čitatelju se obraća vokativom, kojem prethodi posvojna zamjenica: *moj (ljubeznivi) štioče*. Na suodnos s piscem čitatelja se potiče i uvođenjem imperativa.

Usmjerenost na primatelja i potvrđivanje konativne funkcije bilo je obilježje ne samo proslava A. Kačića nego i slavonskih pisaca osamnaestoga stoljeća, kod kojih je vokativ već u naslovu. Tako molitvenicima Antuna Kanižlića prethodi *Pridgovor*, naslovljen *Bogoljubni štioče!* U tekstu se podužega *Pridgovora* Kanižličeva molitvenika *Primogući i srdce nadvladajući uzroci* vokativu *štioče* dodaju različiti atributi koji imenici prethode; *dragi štioče*; ili je slijede: *štioče poljubljeni*.

Međutim, izravnost je obraćanja u *Novinama horvatskim* i *Danici* ustuknula pred neizravnošću. Proglasi i pozivi *k predplati*, kojima se Gaj obraća čitateljima i mogućim pretplatnicima u kasnijim godištim, kada se s kajkavskoga prešlo na štokavsko narječje kao osnovicu zajedničkoga jezika, razlikuju se već u samom nazivu početnih obraćanja te načinu obraćanja. Usporedba pokazuje i razlike u grafičkom izgledu, uporabi izražajnih stilskih sredstava te nekim morfološkim i sintaktičkim obilježjima.

Oglasi za dvije sljedeće godine, 1836. i 1837., u mnogome se podudaraju: nazvani su jednako, proglasima, te obiluju metaforama i ustaljenim izrazima uobičajenim u ilirizmu. Izravnoga obraćanja nema, a izgubilo se i početno izricanje primatelja u dativu iz prvoga oglasa (onog iz 1835., kajkavskoga). U *Proglasu* pisanom za 1836. godinu uz pasivne se predikate na suradnju pozivaju *svi učeni domorodci*. Ističe se namjena novina i ciljana publika:

"Buduć pako, da se ovi naši narodni listovi uprav u duhu gori postavljene prispodobe za *svu Bratju Velike Ilirije* pisati imadu..."

S alegorijom se nastavlja i u *Proglasu* za 1837. godinu:

"*Vinograd* naš jest čitava *Iliria velika*; - *vinove loze* jesu svekolike različne *ilirske grančice* sa svojimi *podnarčji*; - manje oli više zrelo *groždje* je mnoštvo svakoverstnih *ilirskih izrazah i rečih*, - a *čista posuda* jest *jednostavni ilirski pravopis*."

Na kraju toga proglasa, Gaj imperativom poziva *Ilirije sinove* na pretplatu, ali još uvijek ne upotrebljava vokativ (koji bi zahtijevao i imperativnu izravnost drugoga lica), nego primatelje imenuje nominativom (i njemu sročnim trećim licem imperativa):

"Zato *neka svaki izkreni i pošteni domorodac* desnicu svoju *postavi* onamo, gdje mu junačko serdce za dom i rod vatreno kuca, pa zatim *neka* jednim ljubavi pozorom *pogleda* koje nježno ilirske majke dētašce, a drugim listove naše."

Prispodobe kojima se veliča Ilirija te nizanje ustaljenih izraza s pozivom na zajedništvo potvrđuju da oglasi prelaze okvire denotativnosti. Zbog svega se toga valja složiti s mišljenjem Josipa Horvata da su Gajevi proglasi (pozivi na pretplatu) "sve do 1849.

najvažniji (...) dio njegova publicističkog rada.", koji su kao ideološki programi kod pristaša širili nekritično oduševljenje (Horvat, 2003: 96).

2.4. Promjene uvjetovane početkom rada Gajeve tiskare

S godinom 1838. dolazi do značajnih promjena jer s radom počinje Gajeva tiskara, što dovodi do razlika u tiskanju i objavljivanju pretplatnih oglasa. Razlike su, međutim, vidljive tek pri objavi proglasa za drugi dio te godine, kada se pozivu na pretplatu dodaje tzv. *Oglas tiskarne* – prvi se put govori o vrsti slova i ljepoti tiska te se oglas prati slikom ilirske narodne tiskare:

Oglas i Poziv k predplatjenju

NA

ILIRSKE

NARODNE NOVINE

kojim se dodaje

DANICA ILIRSKA.

—*—

Pervo pollëtte četveto-godišnjega tečaja **Ilirskih Narodnih Novinah** i **Danice ilirske** sveršuje se s koncem tekućega mēseca; zato pozivaju se uljudno sva gospoda domorodci i ostali narodnosti naše ljubitelji, da ove domovini i narodnomu izobraženju posvetjene listove i nadalje svojim rodoljubnim predplatjenjem poduprëti neuzkrate se.

ILIRSKE NARODNE NOVINE

kano politički list saderžavajući sve najnovie domaće i inostrane događaje skupa sa sjedinjenim oglasiteljem zadobile su u ovoj godini znamenitim povekšanjem troškovah, najpače što se velikoće formata tiče, tako sveršenu spodobu, da gledeć na vansko lice i na obilnost i izbor saderžaja skoro sve u prostranom carstvu austrianskom izlazeće političke listove daleko za sobom ostavljaju, i da se s prvimi novinami vanskih deržavah sporediti mogu, što zaisto domovini našoj na nemalo poštenje služiti mora, i što bez povekšanja istoga lista dostići nismo mogli. Ufamo se dakle, da će i na dalje svim veledušnim čitateljem velikoća narodnoga lista — in folio — s tim ugodnia biti, čim više pred svëtom velikoću i slavu naroda ukažuje.

DANICA ILIRSKA

pribavila si je od prvoga postanka svojom zbiljnom, sveudilj jednakom domorodnom namërom i svojim sve većim napredkom u sveršenosti jezika i u izboru narodnih, zatim obće korisnih i zabavnih predmetah nesamo u prostranoj domovini mnogo vele znatnih ljubiteljah, veće i u najdaljih inostranih deržavah na slavu domovine veliki broj učenih i glasovitih prijateljah. List ovaj dodavat će se kako i dosada političkim novinam svaku subotu na pol arka (tabaka).

Oglas Tiskarne.

Obznanuje se dostojno, da je od 1. Sječnja t. g. 1838 ovdě
otvorena.

k. p. ilir. narodna tiskarna

već sa svimi potrebninama tako podpuno obskarbljena, da se u njoj sve veće knjige, i svakojaki manji naručki kano: računi, mēnbe, vozni listi, razpisi i cēnovnici zatim naslovne i posētne karte (*Visitkarten*) it. d. svaki čas u dēlo primiti mogu.

Osobitu preporuku zaslužuju u ovoj tiskarni prekrasne linie za glavne i zapisne knjige (*Protokolle*) i za svake varsti skrižale (*Tabelle*); svi takojer naručki od prostih do najkrasnih šarenih (*farbanih*) i kongrēvnih dēlah izvest će se barzo i jevtino.

Ova po najnoviem načinu uredjena i s najlěpsimi Didotovimi pismeni (*litterami*), kako takojer s osobitim i urednim slovi obilno obskarbljena tiskarna takmit će se neprestano s parvimi ove varsti instituti s tim više, jer čedu se i u napredak sva najnovia i ukusu vrēmena najshodnia u njoj nalaziti na dokaz, da se i naša domovina u ovoj grani proizvodah s domaćimi i inostranimi pokrajniami usporediti može.

U Zagrebu, dana 1. Studena 1838.

Dor. Ljudevit Gaj,
vlastnik k. p. il. nar. tisk.

Pri uporabi jezičnih sredstava kojima se oglašitelj (Gaj, budući da je tiskara njegova) služi, obraćajući se mogućim naručiteljima usluga, nema promjena: obraćanje je i dalje neizravno, izriče se obavijest (potvrđuje referencijalna uloga), naglašena pasivom glagola *obznaniti* već na samom početku:

"Obznanuje se dostojno, da je od 1. Sječnja t. g. 1838 ovdě otvorena k.p. ilir. narodna tiskarna..."

U navedenom proglasu promjena ipak ima i izvan grafičkoga izgleda. Prije svega, u nazivu koji je promijenjen i produljen:

Oglas i Poziv k predplatjenju na Ilirske Narodne Novine kojim se dodaje Danica ilirska

Sintagma *poziv k predplatjenju* prvi se put rabi, a potvrđuje vezu imenice *poziv* i dativnoga izraza s prijedlogom *k*. Osim toga, prvi se put u naslovu ističe središnji predmet poruke – novine, i to promijenjena naziva.

U vezi je s 1838. godinom još jedna zanimljivost: u pretisku *Danice* toga godišta koji je digitaliziran na Googleu nalazi se oglas za Gradsku štedionicu grada Zagreba. Istoga oglasa, međutim, nema u "Liberovu" pretisku toga godišta *Danice* u knjižnom obliku.

Iz pogovora koji je pretisku uz godišta 1838., 1839. i 1840. dodao Mladen Kuzmanović doznaje se da je bilo poteškoća s pronalaženjem proglasa kojim se čitateljstvo poziva na pretplatu za 1838. godinu. Poteškoća je bilo i zbog brojnih usporedba različitih primjeraka određenih brojeva *Danice* koji se nisu uvijek podudarali:

Problem s proglasom za 1838. godinu malen je doduše, ali nikako neznatan; on je ujedno i vrlo slikovit primjer za brojne dileme koje je uredništvo uočavalo i rješavalo prilikom pripreme knjige. Iako je *Danica ilirska prvi hrvatski književni časopis*, (...) ne postoji npr. katalog brojeva i stranica, jedinstven sadržaj svih petnaest godišta, indeks imena, popis proglasa i izvornih kazala itd. Zbog toga početak rada na svakoj novoj knjizi pretiska *Danice ilirske* nužno uključuje utvrđivanje korpusa iduća tri godišta, beskrajna uspoređivanja kompleta, provjere numeracija pojedinih brojeva i paginacija stranica. (...) Nekoliko je puta, naime, ustanovljeno da greške u paginaciji pronađene u jednom kompletu ne moraju postojati i u drugom primjerku istog godišta časopisa (*Uz godišta 1838-1840*, Kuzmanović, 1970 : VI).

Kako proglas za 1838. godine do tiskanja pretiska toga godišta *Danice* nije pronađen, u pretisku se prenosi iz posljednjega broja *Ilirskih narodnih novina* za 1837. godinu, a o pokušaju pronalaženja proglasa M. Kuzmanović kaže:

Nedostaje, naime, proglas za 1838. godinu. Iako smo pregledali brojne komplete četvrtog godišta *Danice ilirske*, pa i oba unikatna primjerka u Čitaonici za časopise Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu – proglas ipak nismo pronašli. Budući da je *Danica ilirska objavljivana kao dodatak 'na pol arkusha zoszeb prikloplyena' Novinama horvatzkim*, odnosno *Ilirskim narodnim novinama*, pregledana su i godišta novina, osobito za godinu 1837. i 1838. (...) Na posljednjoj strani zadnjeg broja *Ilirskih narodnih novina* iz 1837. godine otkriven je konačno i proglas o objavljivanju novina i *Danice* u četvrtom godištu, tj. u 1838. godini (*Uz godišta 1838-1840*, Kuzmanović, 1970: V).

Poziv se na pretplatu za *Danicu* (i to za spomenutu 1838. godinu) u "Liberovu" pretisku objavljuje kada je pronađen, tj. kasnije. Potvrđuje to pogovor njezina trinaestogodišnjega tečaja, u kojem Mladen Kuzmanović objašnjava naknadno tiskanje pronađenih proglasa, zahvaljujući pritom novosadskom profesoru Miloradu Živančeviću koji je pomogao u njihovu pronalaženju.

Sačuvani se brojevi *Danice* razlikuju i stoga što su se neki Daničini proglasi tiskali pojedinačno. Osim toga, valja znati da se nabavkom tiskare Gaj zadužio te je bilo nužno okrenuti se zakonima tržišta, zbog čega reklamira štedionicu, kao

i vlastitu tiskaru. Podatci koje o nabavku tiskare u Pragu, kod najsuvremenijega zavoda za tiskarske strojeve u Habsburškoj Monarhiji, navodi Josip Horvat (2003: 100-101) kazuju i da je Gaj posudio oko 5000 forinta od sestara i 1000 od ostavine grofice Eleonore Pejačević. Tiskanjem knjiga tiskara i njezin vlasnik nisu zaradili mnogo. Uz to, Gaj je novac dobivao obročno, višemjesečnim, čak višegodišnjim uplatama, bez zateznih kamata. Kako bi pokrio troškove i vratio dugove,¹¹ tiskao je reklame, ali i osmrtnice, posjetnice i "sitne tiskovine", boreći se sa Županovom tiskarom za tiskanje onoga što je donosilo dobit: vojnih i biskupijskih tiskanica.

Zbog svega toga, nije neobično objavljivanje reklame za Gradsku štedionicu. Ipak nije jasno kako se taj oglas pojavio u pretisku digitaliziranom na Googleu, a ne i u ostalim pregledanim pretiscima.

Odnos dijela Gajevih suvremenika prema tiskari pokazuju riječi koje je nad otvorenim grobom održao Gaju "u mnogo čemu daleki Fran Kurelac" (Vončina, 1993: 9). Navodeći Gajeve zasluge za obnovu knjige i otvaranje putova jeziku, prema riječima J. Vončine, "o Gajevoj 'narodnoj tiskarni', za ono vrijeme čudesno modernoj, orator nije htio govoriti: 'er to ide u nižju slavu čoveka prometnika' (...)." ¹²

Osim odnosa Gaja kao pošiljatelja poruke i *učenih domorodaca* kao, kako bi Vraz rekao, mogućih štilaca, proglašeni i pozivi na pretplatu pokazuju sintaktička obilježja pomoću kojih se može odrediti smjer jezičnih (sintaktičkih) promjena od ilirskih početaka do jezika koji normiraju slovniciari, zamjenjujući neka tradicijska obilježja novima.

3. SUPOSTOJANJE PREDILIRSKIH I ILIRSKIH SINTAKTIČKIH OBILJEŽJA

3.1. Dopune uz glagole govorenja i sličnoga značenja te iz njih izvedene imenice

U prvome *Oglaszu za Novine i Danicu* nalazi se jedno od izrazitijih obilježja predilirskoga jezika: genitiv s prijedlogom *od* uz glagole govorenja i iz njih izvedene glagolske imenice:

"Najvechjum nadalye marlyivoztjum vu nasheh Novinah pizali sze budu, iz dobreh zviralisch izvadyeni dogodyaji drage nashe trojvedne Domovine, to jezt *prípovezti od ztarinzkoga Ilirov y Horvatov prebivanya ter sivlenya, od nyihoveh Supanov, Knezov, Banov, Kraljev, Vitezov* [istaknula V. R.]..."

Antun Mažuranić nekoliko godina kasnije (1839.) u *Temeljima ilirskoga i latinskoga jezika za početnike* kao dopunu neizrečenim glagolskim imenicama

¹¹ Uz trošak za tiskaru ubrzo je uslijedio novi, o čemu se u knjizi *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939*. kaže: "Faktor Landauer je zapazio slaboće uređaja, pa je trebalo već polovicom 1838. upotpuniti uređaj, a to je značilo nove investicione troškove. (...) Gaj je prisiljen od 1838. sklapati kod privatnika kratkoročne zajmove za otplatu preostalog duga tvrtki Haase i za redovno isplaćivanje radništva. Kako bi održao novine, Gaj nastoji što više zaposliti tiskaru" (Horvat, 2003: 101).

¹² Kurelčeve riječi u knjizi *Preporodni jezični temelji* navodi Josip Vončina, spominjući i Gajeve sukobe s viđenijim ilircima: "Ostadoše tada nijemi prijatelji i bliski suradnici što su se (ne bez Gajeve krivnje) s njime razišli davno prije posljednjeg rastanka, čak bivši nositelji visokih javnih funkcija, kancelarske i županske, Mažuranić i Kukuljević" (Vončina, 1993: 9).

koje izriču govorenje potvrđuje prijedlog *o* s lokativom, i to u naslovima (pr. *O imenu, O glagolju...*) u kakvima je stoljeće ranije (primjerice u molitvenicima i kalendarima) redovito stajao prijedlog *od* s genitivom. Lokativna je dopuna opisana i u Mažuranićevoj *Slovnici Hrvatskoj* te u Babukićevoj *Ilirskoj slovnici*, dok Veber u *Skladnji* bilježi obje: staru i novu.¹³ Pišući književnoteorijske, kao i druge jezikoslovne tekstove, uz glagole govorenja, mišljenja i sličnih značenja redovito rabi noviju dopunu, prijedlog *o* i lokativ.¹⁴

To je sintaktičko obilježje bilo zajedničko svim trima književnim jezicima; kajkavskom, čakavskom i štokavskom, koji su prethodili izboru štokavskoga kao osnove hrvatskoga književnog (standardnog) jezika u vrijeme ilirizma. Iako se može govoriti o stranom (romanskom) utjecaju,¹⁵ prijedlog je *od* s genitivom bio uobičajen i u slavonskim govorima,¹⁶ djelima slavonskih, ali i dubrovačkih te drugih pisaca, primjerice najpoznatijega svjetovnog pisca 18. stoljeća Andrije Kačića Miošića.

Tako se, bez obzira je li riječ o preuzimanju stranih uzora ili nasljedovanju domaćih, mjesnih govora, sa sigurnošću može reći kako je riječ o tradicijskom sintaktičkom ustrojstvu koje se nalazi još u 16. stoljeću u Marka Marulića, kao i kasnije, u jeziku Andrije Kačića Miošića, Vida Došena, Matije Antuna Relkovića...

Tradicija se, dakle, slijedi i u prvom Gajevom pozivu na pretplatu, tzv. *Oglaszu* iz 1835., jedinom u potpunosti utemeljenom na kajkavštini. Tim je značajniji pogled unaprijed, u sljedeću, 1836. godinu, kada se u *Danici* pojavljuje štokavština, što na sintaktičkoj razini rezultira miješanjem staroga i novoga sintaktičkoga ustrojstva: uz glagole govorenja, slijedom tradicije, i dalje se rabi prijedlog *od* i genitiv, ali i prijedložni izraz koji ilirci smatraju štokavskim (za razliku od prethodnoga, koje drže kajkavskim) – prijedlog *o* i lokativ.

Istraživanja potvrđuju da je u kajkavskom književnom jeziku "dopuna *od* + *G* uz glagole govorenja stabilna norma, uz glagole mišljenja potvrđena je i ta dopuna uz dopunu u besprijedložnome akuzativu; dopuna *o* + *L* u pregledanome je korpusu posve rijetko potvrđena." (Hudeček, 2003: 116).

Prijedložni se genitiv kao dopuna glagolima govorenja u čakavskom i kajkavskom jeziku opisuje i u raspravi *Nekeje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine* Luke Zime. Zima drži da "u štokavštini pravilno stoji lokativ s prijedlogom *o*", ali mnogi primjeri koje navodi to ne potvrđuju. Prije svega, stari su dubrovački pisci, među kojima su i Marin Držić i Ivan Gundulić, pisali štokavskim književnim jezikom, dok za oprimjerenja štokavskoga jezika Zimi

¹³ Značenje i uporabu prijedloga *od* uz glagole govorenja Veber uspoređuje sa značenjem prijedloga *o*: "Od znači, da se tko udaljuje od čega, negledajući na nutarnost ili površe mjesta, bila stvar fizička ili duševna, i služi: (...) f) Naznačujući predmet govora, (ono što *o*); n.p. *Nose glasove o d mira*. Vuk." (Veber, 1876: 127) Preuzimajući primjer S. Vraza, Veber jednako opisuje jedno od značenja prijedloga *o* (1876: 135).

¹⁴ Primjere izdvaja L. Hudeček u spomenutom radu (Hudeček, 2003: 122)

¹⁵ O tome piše J. Vončina opisujući jezik A. Kanižlića (Vončina, 1975: 147).

¹⁶ Da se u tzv. posavskom govoru "govori često *od* mjesto *o* i uz glagole kao *govoriti, pripovijedati*" kaže Stjepan Ivšić u raspravi *Današnji posavski govor* (Ivšić, 1913: 117).

služe narodne pjesme, poslovice i pripovijetke V. Stefanovića Karadžića (Zima, 1887: 211-212).¹⁷

Da je uporaba genitiva s prijedlogom *od* bila normom osamnaestoga stoljeća pokazuje i Matija Antun Relković u čijoj je gramatici zabilježeno *misleći od toga* (Relković, 1767: XI).

Opisujući dopune glagolima govorenja, mišljenja i srodnih značenja u hrvatskome književnom jeziku od 17. do polovice 19. stoljeća, Lana Hudeček uspoređuje predilirske i ilirske gramatike te zaključuje:

Od 1836. godine ilirci počinju pisati jezikom utemeljenim na štokavštini i od toga vremena dopuna je uz glagole govorenja i mišljenja redovito *o + L*. Očito je da se u oblikovanju njihova jezika zanemaruje slavonska i bosanska književnojezična značajka: uporaba dopune *od + G*, te da se ta dopuna veoma usko razumijeva kao oznaka kajkavskoga književnog jezika ili hrvatska književnojezična zastarjelica (Hudeček, 2003: 124).¹⁸

U daljem tekstu autorica kaže: "Ilirci i pripadnici zagrebačke filološke škole nakon 1836. godine ne 'griješe' u uporabi dopune *o + L*." Međutim, primjerima iz *Danice* koje sama autorica navodi u daljem tekstu potvrđuje se miješanje prijedložnoga genitiva i lokativa kao dopune navedenim glagolima: osam godina kasnije, 1844. godine, u članku *Slavjansko knjižestvo*, Ivan Katalinić najavljuje svoju "historiu od Dalmacije" opisujući "što je najpotrebitie *znati od rečene historie*". Dijelove svoje povijesti autor počinje navoditi kako je bilo uobičajeno u osamnaestom stoljeću, nižući genitive s prijedlogom *od* (ne izričući nadređenu imenicu *govorenje, pripovijedanje* i sl.). U nastavku s tradicijskih prelazi na "ilirske" prijedložne izraze: genitiv zamjenjuje lokativom, a prijedlog *od* prijedlogom *o*:

Ova historia (Storia) od Dalmacije biti će razdijeljena u šest dĕlah.

- I. Od najstariih vremenah do osvojenja Dalmacije po Rimljanih.
- II. Od vremena rimskoga dokle bi od Avarah osvojena i poražena.
- III. Od došastja Horvatah do prostutja kraljah od Dalmacije i Horvatske.
- IV. O Dalmaciji pod krunom kraljah ungarskih.
- V. O Dalmaciji pod republikom mletačkom.
- VI. Od dosĕtka republike mletačke do današnjih vremenah (*Danica*, 1844: 3, 12).

Prema tomu, supostojanje predilirskih i ilirskih dopuna uz glagole govorenja, pisanja, mišljenja i sličnih značenja ne dopušta govoriti o naglom prekidanju s tradicijom. Tradicija se, kako je potvrđeno, slijedi i u prvom Gajevu pozivu na pretplatu, *Oglaszu* iz 1835. utemeljenom na kajkavštini. Tim je značajniji pogled u jezik poziva na pretplatu za sljedeću, 1836. godinu, kada se u *Danici* pojavljuje štokavština. To, na sintaktičkoj razini, rezultira miješanjem staroga i novoga sintaktičkoga ustrojstva:

¹⁷ Iako kaže: "U štokavštini većinom u takvim slučajevima stoji lokativ s prijedlogom *o*" i navodi Karadžićeve primjere iz narodne književnosti, Zima iz iste građe (Karadžićeve) donosi i drukčije potvrde, uz napomenu: "Rjeđi su ovaki primjeri: A krasnu je pjesmu započeo *od svi naši boļi i stariji*. V. pj. 2, 38." (Zima, 1887: 212)

¹⁸ Osim u molitvenicima i jeziku A. Kačića, genitiv s prijedlogom *od* nalazi se i u "nižoj" svjetovnoj književnosti – kalendarima. Potvrđuju to primjeri iz *Kalendarila iliričkog* Antuna Nagya, u kojem se 1814. godine nalaze podnaslovi *Od Planete, Od Zime, Od Pramalitya, Od Litta, Od Jesseni, Od Pomercsanya Sunca i Mesece* (Nagy, 1814.). Pokazuje se neizrečene, a prijedložnom izrazu nadređene, osim imenice *razmišljanje*, mogu biti i druge, uz govorenje i pisanje vezane imenice; *pripomena, opaska...*

uz glagole govorenja, slijedeći tradiciju, i dalje se rabi prijedlog *od* i genitiv, ali i prijedložni izraz koji ilirci smatraju štokavskim (za razliku od prethodnoga, koji drže kajkavskim), prijedlog *o* i lokativ.

U proglasu iz 1836. godine također se miješaju predilirska i ilirska sintaktička obilježja – u istoj je rečenici kao dopuna glagolskoj imenici *znanje*, izvedenoj iz glagola mišljenja/spoznaje, prijedlog *od* s genitivom, ali i *o* s lokativom:

"Navlastito pako uspomene vredna i važna znanja *o najvećem u Europi narodu Slavjanskom u obćinskom: od njegove starine i dogodovščine, od njegova slovstva i knjižestva*, s jednom rečju: sva ona,¹⁹ koja Ilirskoj Bratji *od starodavnoga i sadašnjega stališa svih Slavjanskih pukovah* dozvedeti i saznati potrebno jest."

Antun Mažuranić nekoliko godina kasnije (1839.) u *Temeljima ilirskoga i latinskoga jezika za početnike* potvrđuje prijedlog *o* s lokativom, i to u naslovima (pr. *O imenu, O glagolju...*) u kakvima je stoljeće ranije redovito stajao prijedlog *od* s genitivom. Lokativna je dopuna opisana i u Mažuranićevoj *Slovnici Hervatskoj* te u Babukićevoj *Ilirskoj slovnici*, dok Veber bilježi obje: staru i novu, ali u vlastitim neslovničkim tekstovima rabi lokativ. Prema tomu, upravo su ilirski slovničari normirali zamjenu genitiva s prijedlogom *od* lokativom s prijedlogom *o*.

3.2. Ostala sintaktička obilježja predilirskoga jezika

Tradicijska se jezična obilježja potvrđuju i u kasnijim proglasima. Tako se 1839. godine poziva na pretplatu za sljedeću, 1840. godinu, *Proglasom* u kojem se rabi pridjev *mnoga* te zamjenica koja uvodi odnosnu rečenicu, dok je imenica u ulozi antecedenta ispuštena:

Mnoga se u Europi i Azii, mnoga u Africi, naročito u Egiptu dogodiše, koja pozornost probudiše čeloga izobraženoga svēta.

Takvo je ispuštanje ponavljanih imenica bilo često u hrvatskom jeziku od njegovih početaka do osamnaestoga stoljeća. Među ispuštanim je i imenica *zla* koja se osjećala zališnom u navedenoj rečenici. Da se ta imenica, uz druge (imenicu *djela*) vrlo često ispuštala još u staroslavenskom književnom jeziku, potvrđuje primjer iz *Hrvojeva misala*:

Dari m(o)l(im)6 tel ke tebi prinosim6 m(i)l(o)stivē prlimi i vsa ka za grēhi n(a)šel utegaem6 m(i)l(o)stivē otvratl (Hrvojev misal, 375, 3-6a)

U usporednom tekstu *Ročkoga misala* zabilježena je množina imenice *zlo* (*zala*).²⁰ Dok suvremenom čitatelju za potpuno razumijevanje nedostaje imenica, jezik ranijih stoljeća pokazuje da sintaktička ustrojstva u kojima se množina srednjega roda pokaznih zamjenica, odnosno zamjenice *koji* i neodređenih zamjenica *sav*, *svaki* upotrebljava umjesto jednine tih zamjenica nisu bila odstupanja od norme nego uobičajena jezična pojava nastala kao rezultat dvoga:

¹⁹ Uporaba je množine srednjega roda pokazne zamjenice umjesto jednine također predilirsko jezično obilježje, često u molitvenicima i ostalim nabožnim knjigama 18. stoljeća, o čemu će više riječi biti u daljem tekstu.

²⁰ O tome više u: Rišner, 1993.

1. – izravnoga prevođenja na razini gramatičkih morfema, umjesto više razine riječi i rečenice, i to pod utjecajem latinskoga jezika;

2. – želje za isticanjem neodređenosti, u tekstovima koji nisu rezultat prevođenja s latinskoga, osobito u jeziku slavonskih književnika i slovničara 18. stoljeća – primjerice u Kanižlića i Relkovića. Međutim, nalazi se i u pisaca koji nisu Slavonci, primjerice u *Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga* Andrije Kačića Miošića.²¹

L. Hudeček uporabu množinskih zamjeničkih oblika povezuje i s vrstom teksta:

Množinski se oblik dosljedno upotrebljava kako bi se izrazilo što neodređeno, više (sve) stvari iste vrste. Često je kontekstno uvjetovan, redovito potvrđen u predgovorima, završecima ili počecima poglavlja, tj. na mjestima na kojima se uglavnom daju opći naputci i opće misli (Hudeček, 2006: 8-9).

4. USPOREDNOST DATIVNIH I AKUZATIVNIH IZRAZA UZ DVOREKCIJSKE GLAGOLE

U naslovima se poziva na pretplatu susreću imenice oglas, poziv i proglas. Te su imenice i u knjižnim oglasima kojima se reklamiraju novootisnute knjige i poziva se na njihovu pretplatu. Usporedba prijedložnih dopuna uz te imenice pokazuje supostojanje dativa s prijedlogom *k* i akuzativa s prijedlogom *na* – izbor se prijedloga i padeža uz navedene imenice već u Gajevim novinama započinje mijenjati, dok se u suvremenom hrvatskom jeziku neki od spominjanih izraza zamjenjuju prijedlogom *za* i akuzativom.

Kako ni u pozivima na pretplatu Gajevih tiskovina nema oštre granice koja označuje prijelaz s jednoga na drugi prijedložni izraz (s dativnoga na akuzativni ili obrnuto) u ulozu dopune određenica oglas, poziv i proglas, može se reći kako je u jednom vremenskom razdoblju riječ o supostojanju uz prevlast jednoga ili drugoga izraza. U suvremenom je jeziku također često preklapanje uporabnih i semantičkih polja prijedložnih izraza, a način se preklapanja tijekom vremena mijenja. Tako je i u sintagmama s imenicama koje se opisuju.

Tri su navedene imenice jednake tvorbe i sličnoga osnovnoga značenja – odglagolne su, izvedene iz glagola govorenja, pisanja i mišljenja. Stariji rječnici glagol pisati bilježe kao dvorekcijski, a uz predmet radnje koji se izriče imenicom u akuzativu navodi se i primatelj: u Belostenčevu *Gazophylaciju* "pifzati lifzt nekomu",²² a u Della Bellinu *Dizionariju* "kgniga tkomu napijšana, illi upravljena".²³

U staroj se hrvatskoj književnosti često pišu i odašilju poslanice. Šime Starčević im u svojoj *Novoj ričoslovcu* iliričkoj posvećuje posebno poglavlje. Definirajući ih, dativom naglašuje njihovu upućenost nekomu:

Poslanica, pismo, knjiga priateljska ni je drugo, nego na artu postavljene, i poslate misli, koje xelimo ovomu ali onomu priatelju ili znancu, oli kojemudrago cseljadetu sobstveno jezikom ocstiovati (Starčević, 1812. [2002.] : 117).

²¹ Vulgatu i njezin hrvatski prijevod koji je djelo M. Petra Katančića uspoređuje R. Katičić (Katičić, 1986), potvrđujući da pri uporabi množine umjesto jednine zamjenica srednjega roda nije riječ samo o latinskom utjecaju, nego i o izricanju neodređenosti. O tome i u: Katičić, 1986, Hudeček, 2006: 6-10, Rišner, 2006: 26-29.

²² Sintagma se nalazi uz riječ *litera*; *littera* (Belostenec, 1740).

²³ Riječ je o natuknici *lettera indirizzata, o diretta a qualcheduno* (Della Bella, 1728: 434).

Prvi primjer Starčevićeve poslanice potvrđuje prijedlog na i akuzativ: "Poslanica sina na Roditelje".

U osamnaestom se stoljeću prijedložni akuzativ rabio istodobno s dativom koji je mogao biti slobodan ili mu je prethodio prijedlog k. Tako se nalaze primjeri u kojima sv. Pavao upućuje knjigu (k) Korinćanima ili na Korinćane, a izbor određenoga sintaktičkoga ustrojstva uglavnom ovisi o piscu²⁴ – k + dativ, dativ bez prijedloga i na + akuzativ pokazuju se sinonimima uz imenice poslanica i epistola. Uz ostale se imenice koje izriču kakvo govorenje upotrebljava i od + genitiv. Taj je prijedložni izraz uz imenicu u naslovima molitava vrlo čest u Antuna Kanižlića; npr. Molitva od svetih anđela. Može se pretpostaviti da je na prijedložni genitiv utjecao latinski jezik, što potvrđuju nazivi poslanica u nekih pisaca osamnaestoga stoljeća (npr. Poslanica od Korinćana).

Genitiv s prijedlogom od u devetnaestom se stoljeću uz imenice koje izriču govorenje i slična značenja uglavnom sačuvao u nekim crkvenim tekstovima; prijepisima i preradama molitvenika, nastalim pod utjecajem djela, pa tako i jezika, osamnaestoga stoljeća, dok prijedložni akuzativ i dva dativna izraza, s prijedlogom i bez njega, postoje istodobno.

Da je prijedlog na s akuzativom uz imenice koje označuju rezultat kakvoga govorenja ili pisanja bio uobičajen i u devetnaestom stoljeću, svjedoči A. Veber, opisujući spomenute izraze koji znače primatelja poruke, onoga kojemu je upućen (usmjeren) predmet izrečen nadređenom riječju u sintagmi:

Na znači, da što ili jest ili se kretje prema gornjoj strani čega, čega se uvijek dotica.

Akuzativ zahtjeva, kada znači:

(...) Osobu ili stvar, prama kojoj se upravlja koji čin, kano svomu cilju: n.p. Oda na Boga, pismo na otca. Tern. (Veber, 1871: 133).

I Tomo Maretić opisuje takav akuzativ, ali na nj ne gleda dobronamjerno. U Jezičnom savjetniku 1924. godine upozorava na potrebu zamjene prijedloga na i akuzativa pri izricanju osobe ili institucije kojoj je usmjerena kakva usmena ili pismena molba, žalba i slično: "...molba, tužba na kralja, na ministarstvo; bolje: kralju, ministarstvu." (Maretić, 1924: 58).

Da je tridesetih i četrdesetih godina devetnaestoga stoljeća akuzativni prijedložni izraz s na u navedenom značenju bio čest, čak i bez nadređenoga glagola, potvrđuje nekoliko proglašavanja u Novinama i Danici – poziv pretplatnicima koji se za 1838. godinu tijekom 1837. objavljuje u Novinama započinje obraćanjem primatelju:

"Na gospodu (p.n.) priatelje i podpiratelje Ilirskih Narodnih Novinah i Danice Ilirske"

Iste se godine, 1837., kao i godinu dana ranije, 1836., u *Ilirskim narodnim novinama* (koje mijenjaju naziv u *Narodne novine*) i *Danici* nalazi još primjera toga

²⁴ Razlike su vidljive u građi osamnaestoga stoljeća. Tako Ivan Velikanović u životopisu sv. Franje i *Promišljanjima* redovito rabi dativ s prijedlogom k (*S. Pavao k' Galat., Isti k' Efes., u knjigi k' Galat.*), dok Antun Kanižlić prijedlog k u molitveniku *Primogući i srdce nadvladajući uzroci* uglavnom ne upotrebljava: *Sveti Pavao Galatianom, Sveti Pavao u 1. Knjizi pisanoj Korintianom...*). Za Kanižlića je važno i značenje imenice – određenice: u sintagmama u kojima je nadređena imenica *molitva*, najčešće upotrebljava drugi prijedložni izraz: *od + genitiv*.

prijedložnoga akuzativa, ali uz glagol: glagol se *izdati* potvrđuje kao dvorekcijski s dvjema dopunama: akuzativom izravnoga objekta i akuzativom neizravnoga objekta:

"General Repatel *izdao jest proglas na pokolenja* ravnateljstva Oranskoga, u kojem im objavlja, da se nasljednici Abdel-Kadori, akob se hitro nepodvergnu, sasvime budu izkorenili ..." (*Ilirske narodne novine*, 1836 : 62/248)

"Gomez *izdade na stanovnike Madridske proglas*, u kojem im objavljuje, da će naskoro pred glavni varoš dojt..." (*Narodne novine*, 1836: 88/350)

Na mjestu imenice *proglas* može biti upotrijebljena imenica *poziv*, kako je u naslovu poznatoga *Poziva* koji upućuje Maksimilijan Vrhovac:

"*Poziv* pokojnoga episkopa Maximiliana Verhovca Rakitovackoga *na sve duhovne pastire svoje episkopie*, g. 1813. *izdat*" (*Danica ilirska*, 1837: 24/25)

Osim u navedenoj pasivnoj rečenici, isti se primatelj izriče prijedlogom *na* i akuzativom i u aktivnoj rečenici, i to u tekstu koji nije Vrhovčev, nego slijedi za pozivom:

"Da možemo poznati, kako je o tom pokojni episkop *Verhovac* mislio, metnuli smo ovdě s ilirskim prevodom njegov *poziv*, kojega je godine 1813. *na sve duhovne pastire svoje prostrane episkopie* u latinskom jeziku *poslao bio*."

Glagolu *izdati* kao dvorekcijski se glagol pridružuje *poslati*, jedan od glagola namjene koji u suvremenom hrvatskom jeziku uza se također veže izravni objekt u akuzativu, dok se na mjestu druge dopune u suvremenom hrvatskom jeziku nalaze dativ bez prijedloga ili akuzativ s prijedlogom *za*.

Pitanje bliskosti ili izjednačenosti značenja dviju sintagma u kojima je, u prvom slučaju, glagolu dodan akuzativ izravnoga objekta te dativ bez prijedloga, a u drugom je istom glagolu dodan isti, besprijedložni, akuzativ te drukčija druga dopuna – još jedan akuzativ, i to s prijedlogom *za*, povezano je s uporabom nadređenoga glagola, ali i situacijskim kontekstom.

Jednako glagolima *izdati* i *poslati*, zabilježenima u Gajevim novinama, u suvremenom se hrvatskom jeziku ponaša i glagol *uputiti* – svi oni u ulozu izravnoga objekta potvrđuju imenice *proglas* i *poziv* te, kao osobitost starijega hrvatskog jezika, izricanje primatelja, određenoga obilježjima (+) živo, (+) ljudsko i (+) kolektiv, prijedlogom *na* i akuzativom.

Dakle, pri izricanju primatelja dativ bez prijedloga sinoniman je akuzativu s prijedlogom *na*. Kako pozivi i proglasi ne podrazumijevaju izravan dodir, u devetnaestom se stoljeću slijedi tradicija poslanica upućenih *na koga*. Zajedničko je navedenim primateljima značenje određene skupine ljudi. Takvo se značenje usmjeravanja na određenoga primatelja zadržalo u suvremenom hrvatskom jeziku kao "značenje adrese", pri upućivanju kakvoga pisma ili pošiljke na čiju adresu, ali je spomenuti prijedložni akuzativ uobičajeniji u razgovornom jeziku, npr. *Ovo pismo pošalji na Marka Horvata*. Takav primatelj označuje osobu, što podrazumijeva obilježja (+) živo i (+) ljudsko, ali ne i množinu – pismo se ne šalje skupini ljudi. Sintagma *poslati što na koga* podrazumijeva i ispuštenu imenicu *adresa* → *poslati što na adresu koga* (iako je u suvremenom jeziku češće *poslati što na čiju adresu*).

Ipak, u suvremenom se hrvatskom jeziku nalaze ostatci poslaničke tradicije. Nakon osamostaljenja Republike Hrvatske bilo je više svečanih govora ili čestitki Predsjednika Republike Hrvatske, koji su nazivani poslanicama; od *Poslanice hrvatskom državnom saboru* Franje Tuđmana²⁵ do poslanica predsjednika Stjepana Mesića. Zajedničko im je s tradicijskim poslanicama obraćanje skupini ljudi (kolektivu), ali se ni u jednoj od novijih poslanica primatelj ne imenuje prijedložnim izrazom *na + akuzativ*, nego se izriče vokativom²⁶ ili se zamjenjuje dativom osobne zamjenice u množini ("...smatram svojom dužnošću da Vam se obratim..."²⁷).

Izravno se vokativom ("Draga braćo i sestre!") vjernicima 2009. godine obraća i papa Benedikt XVI. katehezom.

O uporabi akuzativa s prijedlogom *na* pri slanju pisane poruke može se govoriti i kada se komu upućuje poruka/pošiljka "na ruke". Međutim, u tom se frazeologiziranom izrazu ne ističe primatelj nego način isporuke kakvoga pisanog predmeta primatelju.

Značenje "adrese", tj. primatelja, u suvremenom se hrvatskom jeziku i dalje izriče prijedlogom *na* i akuzativom kada imenice ne označuju živo, što je suprotno dosad opisanoj tradiciji. Primjerice, uobičajilo se, osobito u razgovornom jeziku, instituciju u ulozi primatelja molbe ili žalbe izreći prijedložnim akuzativom: *Uputila sam žalbu na Ministarstvo*. Takav je akuzativ sinoniman dativu bez prijedloga, ali i blago stilski obilježen.

Dativ bez prijedloga i akuzativ s prijedlogom *na* čine minimalni semantički par; u oba je primjera riječ o istom značenju – u širem smislu usmjerenosti, u užem primatelja. Sintaktički, i dativu i akuzativu mora prethoditi akuzativ izravnoga objekta kojim se izriče predmet upućivanja/slanja – dvorekcijski glagol u takvim primjerima uza se veže akuzativ bez prijedloga i dativ bez prijedloga ili *na + akuzativ*.

5. ZAKLJUČAK

Od jezika Gajevih proglašenja do suvremenoga hrvatskog jezika može se pratiti isprepletanje i presijecanje semantičkih polja dativa i akuzativa. Tvrdnja o većoj čestoti dativa u jeziku Gajevih novina nego u jeziku suvremenoga hrvatskog publicističkog stila, koju bi se olako moglo izreći, zahtijeva dopune. Te su dopune rezultat uspoređivanja jezika pretplatnih oglasa u *Danici* i *Narodnim novinama*:

²⁵ Ta je poslanica upućena 18. prosinca 1997. godine.

²⁶ "Poštovani predsjedniče Hrvatskog državnog sabora i predsjednice Županijskog doma, gospođe i gospodo, zastupnici Hrvatskog državnog sabora, poštovani predsjedniče i članovi Vlade Republike Hrvatske i svi predstavnici izvršne i sudbene vlasti, cijenjeni uzvanici, predstavnici diplomatskog zbora, vjerskih zajednica, poštovani gosti i svi građani Republike Hrvatske!"

²⁷ Primjer se navodi iz *Poslanice predsjednika Mesića o stanju odnosa sa Slovenijom*, izrečene 19. 2. 2009. godine. Na početku poslanice Predsjednik kaže: "Temeljem ovlasti što mi ih daje Ustav Republike Hrvatske koji ne samo što me definira kao sukreatora vanjske politike, nego i propisuje da sam odgovoran za obranu neovisnosti i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske, smatram svojom dužnošću da Vam se - kao predsjednik Republike - večeras obratim..."

1. U naslovima poziva na pretplatu objavljivanim u uspoređenim novinama kojima je urednik bio Ljudevit Gaj (ili dodanim uz njih) od 1835. do 1849. godine prevladavaju sintagme s prijedlogom *k* i njemu nadređenom imenicom *poziv*, što potvrđuju primjeri:

*Oglas i Poziv k predplatjenju na ILIRSKÉ NARODNE NOVINE kojim se dodaje DANICA ILIRSKA*²⁸ (1838.)

OGLAS K PREDPLATJANJU za drugu polovinu V. godišta ILIRSKIH NARODNIH NOVINAH i DANICE ILIRSKÉ

POZIV K PREDBROJENJU za drugu polovinu VI. godišta Ilirskih Narodnih Novinah i DANICE ILIRSKÉ (1840.)

Oglas i poziv k predbrojenju za drugu polovinu VII. tečaja NARODNIH ILIRSKIH NOVINAH i DANICE ILIRSKÉ (1841.)

POZIV K PREDPLATI za drugo pollětje XI. tečaja Horvatsko-Slavonsko-Dalmatinskih, NOVINAH i DANICE (1844.)

POZIV K PREDPLATI na drugo pollětje X. tečaja NOVINAH Horvatskih, Slavonskih i Dalmatinskih, i DANICE Horvatske, Slavonske i Dalmatinske (1845.).

2. Imenice *proglas* i *poziv* mogu imati dvije dopune; prvu, kojom se izriče primatelj i drugu, kojom se izriče namjena. U ulozi obiju se dopuna rabi nekoliko sinonimnih izraza.

2.1. U proglasima Gajevih *Novina* i *Danice* češće se izriče namjena, i to dvama sinonimnim prijedložnim izrazima, od kojih se kao stariji rabi *k* + *dativ*, ali se u Gajevo vrijeme nalazi i dopuna *na* + *akuzativ*. Iako je dativna dopuna starija (*Poziv k predplati*), akuzativna je češća već šezdesetih godina devetnaestoga stoljeća. Potvrđuju to brojni *pozivi na pretplatu*. Tako u prvome broju *Bosiljka*, lista za mladež, koji je izašao 10. listopada 1864. godine, na naslovnici izlazi *Poziv na pretplatu*. I u prvome broju *Vienca* iz 1869. godine, među naslovima koje donosi taj broj, na naslovnici je *Poziv na pretplatu*. Ipak, i u drugoj se polovici devetnaestoga stoljeća potvrđuje sinonimnost dviju dopuna uz imenicu *pretplata* (*pretplata*) – i *k* + *dativ* i *na* + *akuzativ* zabilježeni su pri izricanju namjene u *Narodnim novinama* 1868. godine:

Poziv na pretplatu, (br. 145), *Poziv na podpisivanje za dionice hrvatske eskomptne banke* (br. 216) i *Poziv k popuni vojske* (br. 12).

2.2. Kada se imenuje primatelj proglasa, u uspoređenim se *Narodnim novinama* i *Danici* to čini izrazom *na* + *akuzativ*, čime se nasljeđuje tradicija. U suvremenom se hrvatskom jeziku primatelj gotovo redovito izriče dativom.

Značenja je obaju padeža, dativa i akuzativa, još Roman Jakobson (2008: 393-449) odredio usmjerenošću. Međutim, dok je dativ "periferni padež", akuzativ je "puni padež". Prema tomu, dativni poziv (k) primateljima, tj. pretplatnicima ("predplatiteljima") podrazumijeva da središnje mjesto (i značenje) zauzima

²⁸ Nazivi se oglasa u zaključku donose kao u izvorniku, bez pravopisnih i slovopisnih promjena.

prijedlogu nadređena riječ *poziv*, dok su pretplatnici rubni. S druge strane, kod akuzativa nema takve rubnosti, on kao puni padež jednakima potvrđuje određenicu i odrednicu; *poziv* i *pretplatu*. Može se pretpostaviti da je potreba za isticanjem jedan od razloga zamjene dativa akuzativom.

Drugi, iako ne manje važan, uzrok uporabe jednoga od dvaju padeža, dativa i akuzativa, značenje je nadređene imenice. Već su ranija jezikoslovna istraživanja pokazala da se usmjerenost i kretanje do cilja kao jedno od osnovnih dativnih značenja izriče imenicama i glagolima s predmetkom *pri-*. Tako se uz *približavanje*, kao i *prilog*, rabi dativ, u početku s prijedlogom *k*, a kasnije bez prijedloga. Potvrđuje to još 1835. godine rečenica završetka Gajeva *Oglasza; K-Novinam prilosi sze takajshe Obznanitel...*, kao i sintagma upotrijebljena nekoliko godina kasnije, u oglasu iz 1839. godine:

Konačno primětjujemo k oglasu našemu, da će naš politički list navlastito u ovo vrēme, kada je ugarski deržavni sabor otvoren, tim veću zanimivost imati...

Osim usporednosti dativnih i akuzativnih izraza, reklamni oglasi potvrđuju pragmatičnost Ljudevita Gaja i njegovu skrb za čitatelje, osobito za pretplatnike. Iako želi pisati jezikom oslobođenim svega predilirskoga, prije svega onoga što je pripadalo kajkavskom književnom jeziku, Gaj u tome, bar u prvih nekoliko brojeva svojih tiskovina, u potpunosti ne uspijeva. Tako se stariji genitiv s prijedlogom *od* kao dopuna glagolima govorenja, čitanja i pisanja nalazi uz noviji lokativ s prijedlogom *o*, a upotrebljava se i množina umjesto jednine nekih zamjenica i pridjeva.

IZVORI

Ivan Belostenec, *Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatum aerarium* i *Gazopphylacium illyrico-latinum*, Zagreb, 1740, pretisak: Ivan Belostenec, 1. knjiga – 1972, 2. knjiga – 1973, Liber – Mladost, Zagreb.

Danica Ilirska 1835-1849., knj. 1-5, ur. Ivo Frangeš, pretisak: Liber, Zagreb, 1970-1972.

Ardellio Della Bella, *Dizionario italiano, latino, illirico*, Venecija, 1728.

Andrija Kačić Miošić, *Razgovor ugodni naroda slovinskoga; Matija Antun Reljković, Satir iliti divji čovik*, priredio Josip Vončina, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1988.

Antun Kanižlić, *Primogući i srdce nadvladajući uzroci*, Zagreb, 1760.

"Kateheza pape Benedikta XVI. na općoj audijenciji", 28. siječnja 2009. URL: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/audiences/2009/documents/hf_ben-xvi_aud_20090114_hr.html

Stjepan Mešić, "Poslanica predsjednika Mešića o stanju odnosa sa Slovenijom", 19. 2. 2009. URL: <http://www.predsjednik.hr/default.asp?jezik=&ru=93&sid=>

Missale Hervoiae ducis spalatensis croatico-glagoliticum. Transcriptio et commentarium. Editionem curaverunt B. Grabar, A. Nazor, M. Pantelić sub redactionem Vj. Štefanić, Zagreb – Ljubljana – Graz, 1973.

Antun Nađ, *Novi i stari kalendar ilirički za prosto godište 1814*, Budim, 1814.

Antun Nađ, *Novi i stari kalendar ilirički za prosto godište 1817*, Budim, 1817.

Narodne novine 1835. - 1868.

Ivan Velikanović, *Serafinskoga svetoga otca Franceska život kratak, naredba i oporuka*, Osijek, 1777.

Ivan Velikanović, *Promišljanja po nediljah svete korizme, jutarnja i večernja*, Osijek, 1778.

Franjo Tuđman, "Poslanica Predsjednika Republike Hrvatskom državnom saboru", *Državnost: časopis za politiku, znanost, kulturu i gospodarstvo*, 3, 1997.
URL: <http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-govori-index.htm>

LITERATURA

Vjekoslav Babukić, *Ilirska slovnica*, Zagreb, 1854.

Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika, *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

Vinko Brešić, *Čitanje časopisa. Uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 2005.

Anđela Frančić, Lana Hudeček, Milica Mihaljević, *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2005.

Ivo Frangeš, "Značenje Gajeve 'Danice', Danica ilirska 1847-1848-1849" (uz pretisak), *Liber*, Zagreb, 1972, str. 3-25.

Ivo Hergešić, *Izabrana književna djela*, knj. 2. *Hrvatske novine i časopisi do 1848. Hrvatske sudbine*, "Gajeve 'Novine' i 'Danica'", Zagreb, 2005.

URL: http://www.exlibris.hr/Hergi_Gajeve_novine.pdf (2009-06-03)

Lana Hudeček, "Dopune glagolima govorenja, mišljenja i srodnih značenja u hrvatskome književnom jeziku od 17. do polovice 19. stoljeća – strani sintaktički utjecaji", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 29, 2003, str. 103-129.

Lana Hudeček, *Izricanje posvojnosti u hrvatskome jeziku do polovice 19. stoljeća*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2006.

Lana Hudeček, Milica Mihaljević, "Veznička sinonimija i antonimija u hrvatskoj leksikografiji", *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 34, 2008, str. 167-19.

Josip Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771. - 1939*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003.

Stjepan Ivšić, "Današnji posavski govor", *Rad JA* 196, str. 124-254; *Rad JA* 197, str. 9-38, 1913.

Radoslav Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Nacrt za gramatiku, JAZU – Globus, Zagreb, 1986.

Radoslav Katičić, *Novi jezikoslovni ogleđi*, Školska knjiga, Zagreb, 1986.

Kolo 1842.-1853. Knjiga o Kolu, priloge odabrao i tekstove napisao Ivan Martinčić, Erasmus naklada d.o.o., Zagreb, 1993.

Fran Kurelac, "Slova nad grobom Ljudevita Gaja", Zagreb, 1872, pretisak: Cymelia croatica, sv. 4, Zagreb, 1989.

Maria Rita Leto, "'Danica ilirska' i pitanje hrvatskoga književnog jezika", *Slavica tergestina*, 11-12, *Studia slavica*, 3, 2004, str.163-190. URL: www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/2425/1/07.pdf

Tomo Maretić, *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom*, Dopuna Broz-Ivekovićevu "Rječniku hrvatskoga jezika", JAZU, Zagreb, 1924.

Tomo Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb, 1963.

Antun Mažuranić, *Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike*, Zagreb, 1839.

Antun Mažuranić, *Slovnica Hrvatska za gimnaziju i realne škole*, Zagreb, 1859.

Antica Menac, "Upotreba i značenja padeža bez prijedloga u suvremenom ruskom i hrvatskom književnom jeziku", *Rad JAZU*, 427, 1989, str. 71-126.

Božidar Novak, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.

Bernardina Petrović, *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada Zagreb, 2005.

Matija Antun Relković, *Nova slavonska i nimačka gramatika*, Zagreb, 1767.

Vlasta Rišner, "Tekst Hrvojeva misala – odraz komunikacije između pošiljatelja i primatelja", *Slovo*, 1993, str.

Vlasta Rišner, *Iz jezične prošlosti i sadašnjosti*, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, 2006.

Josip Silić, Ivo Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.

Šime Starčević, *Nova ricsoslovica iliriska*, Trst, 1812. Pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002.

Diana Stolač, "Sintaktička sinonimija", *Sintaktičke kategorije*, Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem *Hrvatski sintaktički dani*, ur. Branko Kuna, Filozofski fakultet, Osijek, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2007, str. 241-252.

Miroslav Šicel, (prir.), *Programski spisi hrvatskog narodnog preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.

- Milivoj Š r e p e l, *Iz ostavine Dragutina Rakovca*, Građa, 3, Zagreb, 1901.
- Branka T a f r a, *Od riječi do rječnika*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- Adolfo V e b e r, *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*, Beč, 1859.
- Adolfo V e b e r, *Slovnica hèrvatska za srednja učilišta*, Zagreb, 1871.
- Zlatko V i n c e, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 21990.
- Josip V o n č i n a, "Jezik Antuna Kanižlića", *Rad JAZU*, 368, 1975, str. 5-172.
- Josip V o n č i n a, *Preporodni jezični temelji*, Matica hrvatska, Zagreb, 1993.
- Luka Z i m a, "Njekoje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine", *Djela JAZU*, 7, Zagreb, 1887.
- Milorad Ž i v a n č e v i ć, Ivo F r a n g e š, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 4, Liber –Mladost, Zagreb, 1975.
- Lada Ž i g o, "Čitaju li časopise samo fanatici", 2. 8. 2005.
- URL: <http://www.vjesnik.com/Html/2005/08/02/Clanak.asp?r=kul&c=1>

ABOUT THE LANGUAGE IN THE MANIFESTOS CALLING FOR SUBSCRIPTION TO
DANICA ILIRSKA FROM 1835 TO 1849

SUMMARY

The paper focuses on the language in the manifestos calling for the subscription to the first fifteen annual issues of the newspaper *Danica* (from 1835 to 1849). The author singles out the features of the language which continued the pre-Illyrian tradition. In addition, some dative and accusative prepositional phrases were compared with the verbs of speaking, reading and writing and the corresponding deverbatives, the most frequent of which was the noun *poziv*. The author also describes the circumstances in which *Novine horvatske* and *Danica* were published as well as the pragmatism of Ljudevit Gaj.

KEY WORDS: *newspaper, Danica, Gaj, call for subscription, dative case, accusative case.*